

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในบทนี้ผู้วิจัยจะไต่ถ่าวถึง การจัดการศึกษาระดับปฐมวัยในประเทศไทย โดยเน้นถึงหน่วยงานที่จัดในรูปโรงเรียนอนุบาลประจำจังหวัดและโรงเรียนอนุบาล เอกชน พฤติกรรมปฏิสัมพันธ์ระหว่างครูกับนักเรียน พฤติกรรมทางสังคมของนักเรียน ระดับปฐมวัย และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับพฤติกรรมปฏิสัมพันธ์และพฤติกรรมทางสังคม เพื่อ เป็นแนวทางสำหรับการวิจัย

ก. การจัดการศึกษาระดับปฐมวัยในประเทศไทย

ในประเทศไทยมีการจัดการศึกษาระดับปฐมวัยตามแนวนโยบายของรัฐ ครั้งแรกในโครงการศึกษา 2441 และได้พัฒนาเป็นลำดับต่อมาจนถึงปัจจุบันในแผน การศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2520 ได้กำหนดแนวนโยบายการจัดการศึกษาระดับ นี้ไว้ว่า "รัฐพึงเร่งจัดและสนับสนุนการอบรมเลี้ยงดูเด็กในวัยก่อนประถมศึกษา โดย รัฐจะสนับสนุนให้ท้องถิ่น และภาคเอกชนจัดให้มากที่สุด สำหรับการจัดการศึกษาระดับ นี้ของรัฐ จะทำเพียงเพื่อเป็นตัวอย่าง และเพื่อการคนคว้าวิจัยเท่านั้น"¹

สำหรับการจัดการศึกษาระดับปฐมวัยที่รัฐจัดทำเพื่อเป็นตัวอย่าง และการ คนคว้าวิจัยนั้นจัดในรูปของโรงเรียนอนุบาล แต่เดิมสังกัดกรมสามัญศึกษา กระทรวง ศึกษาธิการ แต่ปัจจุบันได้โอนมาขึ้นกับสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ ตาม พระราชบัญญัติโอนกิจการบริหารโรงเรียนประชาบาลขององค์การบริหารส่วนจังหวัด และโรงเรียนประถมศึกษาของกรมสามัญศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ ไปเป็นของ

¹สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, แผนการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2520 (พระนคร : โรงพิมพ์สำนักนายกรัฐมนตรี, 2520).

สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ กระทรวงศึกษาธิการ พ.ศ.
2523 มาตรา 4¹

ปัจจุบันมีโรงเรียนอนุบาลของรัฐบาลมีทั้งสิ้น 75 โรงเรียน เป็นโรงเรียน
อนุบาลประจำจังหวัด ๆ ละ 1 โรงเรียน และอยู่ในกรุงเทพมหานคร 5 โรงเรียน คือ
โรงเรียนอนุบาลวัดปิ่นนาถ โรงเรียนอนุบาลวัดนางนอง โรงเรียนอนุบาลทิบูล
เวศม์ โรงเรียนอนุบาลสามเสน และโรงเรียนทุ่งมหาเมฆ²

โรงเรียนอนุบาลซึ่งในที่นี้จะเรียกว่าโรงเรียนอนุบาลประจำจังหวัด ใช้
หลักสูตรอนุบาลของกระทรวงศึกษาธิการ ฉบับ พ.ศ. 2522 ได้กำหนดจุดมุ่งหมาย
ไว้ดังนี้

1. เพื่อส่งเสริมให้เด็กมีสุขนิสัยที่ดีเกี่ยวกับการกิน การออกกำลังกาย และ
การพักผ่อนอย่างถูกต้อง ตลอดจนรู้จักระวังรักษาตัวให้พ้นจากโรคภัย และ
อุบัติเหตุ
2. เพื่อปลูกฝังให้เด็กมีลักษณะนิสัยที่ดีงาม รู้จักควบคุมอารมณ์ของตน รู้จัก
และอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้
3. เพื่อส่งเสริมให้เด็กรู้จักสังเกต มีไหวพริบ มีความคิดสร้างสรรค์สามารถ
แสดงออก ชื่นชมต่อความดีเพราะและสิ่งสวยงามต่าง ๆ
4. เพื่อฝึกให้เด็กรู้จักใช้ประสาทสัมผัสได้อย่างเหมาะสม และเคลื่อนไหว
ร่างกายได้อย่างถูกต้อง
5. เพื่อให้เด็กรู้จักปฏิบัติกิจวัตรประจำวันด้วยตนเองได้

¹สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, วารสารการศึกษา
แห่งชาติ (ตุลาคม - พฤศจิกายน 2523) : 22-27.

²ประณีต อัมพรสินธุ์, "วิวัฒนาการของการจัดการศึกษาก่อนวัยเรียน
ในประเทศไทย," (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทระดับบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2522),
หน้า 236.

... เวลาเรียนมีกำหนด 2 ปี ในแต่ละปีให้มีเวลาจัดประสบการณ์ไม่น้อยกว่า 200 วัน หรือ 1,000 ชั่วโมง โดยมีเวลาอยู่ในโรงเรียนวันละ 5 ชั่วโมง เป็นอย่างน้อย ภาคเขาเป็นกิจกรรมเสริมประสบการณ์ต่าง ๆ ภาคขายเป็น เวลาพักผ่อน สรุปลักษณะ หรือบันทึกการของเด็ก¹

ส่วนโรงเรียนอนุบาลที่เอกชนจัดตั้งขึ้นตามนโยบายของรัฐ มีสำนักงาน คณะกรรมการการศึกษาเอกชนทำหน้าที่ควบคุมดูแลให้อยู่ในเกณฑ์มาตรฐานตาม ระเบียบกระทรวงศึกษาธิการ ว่าด้วยการกำหนดมาตรฐานชั้นสำหรับโรงเรียน ราษฎรที่เปิดสอนระดับอนุบาลศึกษา พุทธศักราช 2520 ในระเบียบนี้ได้กล่าวถึง หลักสูตร และการเรียนการสอนไว้ดังนี้

หมวด 5

หลักสูตรและการเรียนการสอน

ข้อ 13. ให้โรงเรียนดำเนินการสอนตามคู่มือการจัดอนุบาลศึกษาของกระทรวงศึกษาธิการ และดำเนินการจัดกิจกรรมต่าง ๆ ตามแนวการสอนนั้น ๆ

(1) การเรียนการสอนระดับอนุบาล เน้นในเรื่องการจัดกิจกรรมเตรียมความพร้อม ปลูกฝังนิสัย จรรยาบรรณ การพัฒนาการทางร่างกายจิตใจของเด็ก และโภชนาการ อัตราเวลาเรียนในชั้นเรียนไม่เกินวันละ 3 ชั่วโมง 30 นาที ในสัปดาห์หนึ่งไม่เกิน 17 ชั่วโมง 30 นาที

(2) การจัดกิจกรรมและประสบการณ์ ภาคเขาควรจัดกิจกรรมเกี่ยวกับการขยายประสบการณ์ ภาคขายควรเป็นเวลาพักผ่อนและกิจกรรมเสริมประสบการณ์

---

¹กรมสามัญศึกษา, หน่วยศึกษานิเทศก์, แนวการจัดประสบการณ์ชั้นอนุบาลปีที่ 1 - 2 พุทธศักราช 2522 (พระนคร : หน่วยศึกษานิเทศก์, กรมสามัญศึกษา [ม.ป.ป.]), หน้า ก-2.

(3) การสนับสนุนให้เน้นหนักในเรื่องฝึกให้นักเรียนรู้จักช่วยตนเองในการดำรงตนโดยผู้ไม่พึ่งคนอื่น และเป็นการเตรียมเด็กให้มีความพร้อมทุกด้านคือพอที่จะเขาเรียนต่อไปในชั้นสูงขึ้น¹

จะเห็นได้ว่าทั้งโรงเรียนอนุบาลเอกชนและโรงเรียนอนุบาลประจำจังหวัดมีจุดมุ่งหมายและหลักการเดียวกันคือ เพื่อส่งเสริมพัฒนาการเด็กทั้งทางด้านร่างกาย อารมณ์ สังคมและจิตใจ และเพื่อให้นักเรียนรู้จักช่วยตนเอง กิจกรรมที่จัดเป็นการจัดขึ้นเพื่อเตรียมความพร้อมและเสริมประสบการณ์ให้แก่เด็กเพื่อการพัฒนาในลำดับต่อไป ถึงแม้ว่าโรงเรียนทั้งสองประเภทจะมีหลักสูตรและการจัดการเรียนการสอนคล้ายคลึงกัน แต่สิ่งแวดล้อมอื่น ๆ ที่มากระทบต่อนักเรียน ไม่ว่าจะเป็นอากาศ สถานที่ อุปกรณ์ ครู และเพื่อนนักเรียนด้วยกันก็ตาม อาจทำให้เกิดขึ้นแตกต่างกันได้

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

จากงานวิจัยของสุภลักษณ์ วสันติวงศ์ ในการเปรียบเทียบการจัดและการดำเนินงานระหว่างโรงเรียนอนุบาลของเอกชนกับโรงเรียนอนุบาลของรัฐ เพื่อศึกษาความแตกต่างของการบริหารงานในค่านิยมการและวิชาการ พบว่า

---

¹กระทรวงศึกษาธิการ, สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาเอกชน.
"ระเบียบกระทรวงศึกษาธิการ ว่าด้วยการกำหนดมาตรฐานชั้นสำหรับโรงเรียนราษฎร์ที่เปิดสอนระดับอนุบาลศึกษา" (กรุงเทพมหานคร : กระทรวงศึกษาธิการ [ม.ป.ป.]), หน้า 5. (อัครสำเนา)

1. การจัดและดำเนินงานโรงเรียนอนุบาลทั้งหมด แบ่งได้เป็น 3 ระดับ คือ มีโรงเรียนที่อยู่ในระดับที่ประมาณร้อยละ 65 ระดับปานกลางประมาณร้อยละ 25 และระดับที่ยังไม่ถึงประมาณร้อยละ 10

2. โรงเรียนอนุบาลของเอกชนมีครูประจำชั้นที่ขาดคุณวุฒิทางการศึกษาคานอนุบาลเป็นจำนวนมาก แต่ทั้งครูโรงเรียนของเอกชนและของรัฐต่างก็มีประสิทธิภาพในการทำงานสูง

3. การจัดการเรียนการสอนของโรงเรียนอนุบาลเอกชน จัดให้นักเรียนได้เตรียมความพร้อมเกี่ยวกับทักษะทั้งเลขคณิตและภาษามากกว่าโรงเรียนอนุบาลของรัฐ ส่วนโรงเรียนอนุบาลของรัฐจัดให้เรียนเพื่อเตรียมความพร้อมทางด้านร่างกาย จิตใจ อารมณ์ และสังคม ตลอดจนให้เริ่มเรียนวิชาทักษะเบื้องต้นเล็กน้อย ในกลุ่มของโรงเรียนอนุบาลเอกชนมีความแตกต่างกันภายในกลุ่มมาก แต่ของรัฐจัดและดำเนินงานอยู่ในแนวเดียวกัน¹

วาลี ปรุงสิงห์ ได้ศึกษารูปแบบกิจกรรมการศึกษาที่จัดในชั้นอนุบาลในโรงเรียน 3 ประเภทตามสังกัด คือ โรงเรียนอนุบาลและสถานรับเลี้ยงเด็กในสังกัดรัฐบาล สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาเอกชน และสังกัดมูลนิธิและสมาคมต่าง ๆ โดยการสังเกตกิจกรรมในห้องเรียนและการใช้แบบสอบถามความคิดเห็น ผลการวิจัยพบว่า

¹ศุภลักษณ์ วสันตวิงศ์, "เปรียบเทียบการจัดและการดำเนินงานระหว่างโรงเรียนอนุบาลของเอกชนกับโรงเรียนอนุบาลของรัฐ," (วิทยานิพนธ์ปริญญาโท มหาวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2514), หน้า 93 - 102.

1. โรงเรียนทั้ง 3 ประเภทจำนวนร้อยละ 25 ขึ้นไปจัด 31 กิจกรรม ร้อยละ 50 ขึ้นไปจัด 20 กิจกรรม และร้อยละ 75 ขึ้นไปจัด 6 กิจกรรม
2. ครูส่วนใหญ่ทั้ง 3 ประเภทมีความเห็นว่าสภาพโรงเรียนเท่าที่เป็นอยู่ในด้านนโยบาย บุคลากร ตลอดจนการดูแลเด็ก อยู่ในสภาพที่พอใช้ได้ แต่ควรมีการปรับปรุงบางในด้านอาคารสถานที่และบริการต่าง ๆ
3. ผู้ปกครองของเด็กในโรงเรียนทั้ง 3 ประเภท มีความเห็นแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ .05 เกี่ยวกับกิจกรรมที่จัดในโรงเรียน 30 กิจกรรม ส่วนใหญ่เห็นควยวาทาเด็กได้ฝึกความพร้อมแล้วจะมีพัฒนาการต่าง ๆ ได้จริง และผู้ปกครองต้องการให้เด็กทำกิจกรรมทุกชนิดยกเว้นกิจกรรมเล่นกับทราย และกิจกรรมฝึกทักษะคณิตศาสตร์ด้านการคูณและการหาร
4. ผู้ปกครองส่วนใหญ่มีเกณฑ์ในการเลือกโรงเรียนให้เด็กดังนี้ คือ เลือกโรงเรียนที่อยู่ใกล้บ้านหรือที่ทำงาน มีอาคารสถานที่สะอาด สวยงาม ปลอดภัย มีห้องเป็นสัดส่วน เก็บค่าเล่าเรียนเป็นรายภาค และครูมีประสบการณ์เกี่ยวกับการศึกษาระดับอนุบาลมาแล้ว¹

ข. พฤติกรรมปฏิสัมพันธ์ระหว่างครูกับนักเรียน

พัฒนาการของมนุษย์เป็นความต่อเนื่อง การเจริญเติบโตทุกอย่างมีพื้นฐานจากความเจริญเติบโตที่มีมาก่อน ขบวนการเจริญเติบโตเป็นผลรวมของการสร้างสรรค และการคงอยู่ เด็กจะสร้างสิ่งใหม่ขึ้นมาได้นั้นขึ้นอยู่กับประสบการณ์เดิมในอดีต² ฉะนั้นประสบการณ์ที่เด็กได้รับในแต่ละช่วงชีวิตจึงมีความสำคัญต่อพัฒนาการ

¹ วาสี ประุงสิงห์, "การศึกษารูปแบบกิจกรรมการศึกษาที่จัดในชั้นอนุบาล," (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบัณฑิตศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2524)

² Arnold Gesell and Frances L. Ilg, The Child From Five To Ten (New York : Harper & Brothers Publishers, 1946), p. 43.

ของเด็กเป็นอย่างยิ่ง เมื่อเด็กเข้าสู่ระบบการศึกษาในโรงเรียน ซึ่งจอห์น ดีวอี้ (John Dewey) ได้กล่าวว่าเป็นขบวนการที่ทำให้ประสบการณ์กับการศึกษามีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิด¹ และพื้นฐานของประสบการณ์ที่เด็กได้รับจะประกอบด้วย ความสัมพันธ์ระหว่างการกระทำของบุคคลธรรมชาติของคนและสังคมที่แวดล้อม ในโรงเรียนมีการถ่ายทอดประสบการณ์ให้แก่เด็กได้โดยให้เด็กมีความสัมพันธ์กับกิจกรรมต่าง ๆ (เป็นความสัมพันธ์ที่นำเด็กไปสู่การรู้อย่างแท้จริงและการคิด) ซึ่งแต่ละกิจกรรมจะถูกเลือกมาเพื่อเป็นแนวทางนำไปสู่การเรียนรู้²

วิธีการที่เด็กจะได้รับประสบการณ์ในโรงเรียนมีหลายวิธี วิธีหนึ่งที่มีความสำคัญก็คือการสอน มารี ฮัทส์ (Marie Hughes) ได้กล่าวไว้ว่า "การสอน หมายถึง การปฏิสัมพันธ์ของความรู้สึกซึ่งกันและกัน หรือแลกเปลี่ยนกัน หรือมีอิทธิพลต่อกัน"³

สโตลูโรว และ พาเฮล (Stolurrow and Pahel) ได้กล่าวไว้ว่า การสอนเป็นพื้นฐานของขบวนการทางสังคมที่เกี่ยวกับการติดต่อกัน และการมีปฏิสัมพันธ์กันระหว่างคน 2 คนขึ้นไป ในที่นี้คือครูกับนักเรียน ครูไม่ใช่เพียงแต่ทำหน้าที่สอนเท่านั้น ครูจะต้องเรียนรู้เกี่ยวกับนักเรียนและใช้สิ่งที่เรียนรู้มาประกอบการตัดสินใจที่จะทำกิจกรรมในชั่วโมงต่อไป ในขณะที่เดียวกันนักเรียนก็ไม่เพียงแต่เรียนอย่างเดียว

¹Morris L. Cogan, "Theory and Design of a Study of Teacher - Pupil Interaction," Interaction Analysis : Theory, Research and Application (Massachusetts : Addison - Wesley, 1967), p. 72.

²Ibid.

³Edmund Amidon and Elizabeth Hunter, Improving Teaching : The Analysis of Classroom Verbal Interaction (New York : Holt, Rinehart and Winston, Inc., 1967), pp. 1-2.

แต่จะต้องให้ข้อมูลแก่ครูเพื่อเป็นแนวทางของการปฏิสัมพันธ์ต่อไป¹ ในขณะที่มีปฏิสัมพันธ์ต่อกันระหว่างครูกับนักเรียนประสบการณ์เดิมของนักเรียนจะส่งผลต่อการตอบสนองครู มอริส โคแกน (Morris Cogan) ได้กล่าวว่าการปฏิสัมพันธ์ระหว่างครูกับนักเรียน ครูจะให้คำแนะนำที่มีคุณค่าแก่นักเรียน และตัวครูเองก็มีความต้องการที่จะกระตุ้นนักเรียนในทางอ้อมเพื่อให้ นักเรียนได้เรียนรู้ แต่ผลจากประสบการณ์เดิมของนักเรียน เขาเรียนรู้ที่จะมองครูในฐานะผู้แนะนำได้ 2 ทางที่แตกต่างกันคือ (1) ความวิตกกังวล ทำให้ไม่ตอบสนองต่อครูในทางที่เหมาะสม (2) ความชอบและความนับถือ ทำให้ตอบสนองในทางที่เหมาะสม²

การปฏิสัมพันธ์ระหว่างครูกับนักเรียนมีความสัมพันธ์กับพัฒนาการของนักเรียนทั้งด้านสติปัญญา อารมณ์ สังคม และความคิดจึงจะเห็นได้จากการศึกษาของมอริสัน และ แม็คอินไทร์ (Morrison and McIntyre) เมื่อปี ค.ศ. 1969 พบว่า ปฏิกริยาของครูที่มีต่อนักเรียนมีแนวโน้มจัดได้เป็น 3 หัวข้อคือ

1. ความรู้ที่นักเรียนจะได้รับทั้งวิชาการทั่วไป และวิชาเฉพาะ
2. พฤติกรรมทั่วไปในห้องเรียนและทัศนคติต่อครู (ความสุภาพอ่อนโยน, ความร่วมมือ, ความซื่อสัตย์, ความคืดดี และความเอาใจใส่)
3. ความสนุกสนานรื่นเริง, ความเป็นผู้นำ, ความเป็นคนเด่น, ความเป็นที่เชื่อถือทางสังคม และความร่วมมือกันระหว่างเพื่อน

¹Edmund Amidon and Elizabeth Hunter, Improving Teaching : the Analysis of Classroom Verbal Interaction, p. 2.

²Morris L. Cogan, "Theory and Design of a Study of Teacher - Pupil Interaction," in Interaction Analysis : Theory, Research and Application, ed. Edmund J. Amidon and John B. Hough (Massachusetts : Addison - Wesley, 1976), pp. 72-75.

ตัวแปร 3 ตัว ที่ครูให้ความสนใจ คือ

1. ผลสัมฤทธิ์ทั่วไปของนักเรียน
2. ความร่วมมือและการมีปฏิสัมพันธ์กับครู
3. ความร่วมมือและการมีปฏิสัมพันธ์กับเพื่อนนักเรียน¹

มอลลี่ สมาร์ท (Mollie Smart) และรัสเซลล์ สมาร์ท (Russell Smart) กล่าวว่า เด็กก่อนวัยเรียนถ้าได้มีการปฏิสัมพันธ์กับบุคคลอื่นโดยการอภิปรายโต้เถียง ทกลง จะทำให้เด็กได้ปรับตัวเข้าสู่พื้นฐานในการคิดอย่างมีเหตุผล²

เกิเซล (Gesell) ได้กล่าวถึงพฤติกรรมปฏิสัมพันธ์ระหว่างครูกับนักเรียนที่มีอายุระหว่าง 4 - 6 ปี โดยแยกเป็นระดับอายุดังนี้

อายุ 4 ปี มีการท้าทายครู มีความสนใจในการพูดกับเด็กอื่นมากขึ้น
 ตอบสนองต่อคำแนะนำหรือคำชี้แจงของครู
 ครูที่สอนไม่จำเป็นต้องใช้เทคนิคการสอนมาก
 ครูต้องจัดหาของเล่นหลายชนิดให้แก่เด็ก
 ครูต้องเป็นผู้ที่ตอบคำถามมากมายของเด็กได้
 เด็กสนุกสนานกับคำพูดเล่นที่ไม่มีสาระ
 เด็กสนุกสนานกับการแสดงบทบาทเป็นครูหรือเป็นแม่ของเด็กที่ช้อยหรือเด็กที่เขาเรียนใหม่

---

¹Jere E. Brophy and Thomas L. Good, Teacher - Student Relationships : Causes and Consequences (New York : Holt - Rinehart and Winston, Inc., 1974), p. 167.

²Mollie S. Smart and Russell C. Smart, Children Development and Relationships (New York : The Macmillan company, 1968), p. 209.

- อายุ 5 ปี เด็กชอบครูและมีความสัมพันธ์กับครูด้วยความจริงใจและความพึงพอใจ เด็กเชื่อฟังครู อาจอ้างคำพูดของครูเพื่อความมีอำนาจของตน ความสัมพันธ์กับบุคคลอื่นเกิดขึ้นช้ากว่าเด็กอายุ 4 ปี เด็กมักจะบอกว่า "ครูทำให้ผมต้องทำสิ่งนี้"
 ต้องการความเอาใจใส่ความสนใจจากครูอย่างเต็มที่ทั้งในโอกาสอื่น ๆ ของการเล่น, เพื่อเอาประสบการณ์ของตนและเพื่อแสดงผลงานของตน
 หากรู้เพื่อให้อุทิศและพึงพอใจ
- อายุ 6 ปี เด็กเริ่มมีความสัมพันธ์กับครูทั้งด้านวัสดุและกิจกรรม ชอบทำตามคำสั่งของครู อาจจะชอบความมีวินัย มักจะชอบได้รับคำยกย่องสรรเสริญ ต้องการคำชม ความสนใจและความช่วยเหลือจากครู
 เด็กเกรงกลัวครู คำสั่งของครูคือกฎ
 ต้องการให้ครูนั่งอยู่ด้วยขณะทำงาน
 อาจใช้คำพูดไม่เหมาะสมในการขอความช่วยเหลือจากครู
 ชอบครูที่พูดกับเขาเกี่ยวกับเรื่องที่เขาทำอยู่
 ไปหาครูทันทีที่ไปถึงโรงเรียน ต้องการความมั่นใจว่าครูอยู่ที่ไหน บางครั้งก็นำของมาฝากครู
 ไม่ชอบให้ครูหัวเราะเยาะตน¹

¹Arnold Gesell and Frances L. Ilg, The Child From Five To Ten, pp. 352-353.

เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาพฤติกรรมปฏิสัมพันธ์

ในการสังเกตพฤติกรรมปฏิสัมพันธ์ระหว่างครูกับนักเรียน ได้มีนักการศึกษาหลายท่านจัดทำเครื่องมือขึ้นมาเพื่อใช้สังเกตและวิเคราะห์ โอเบอร์ (Ober) ได้จำแนกเครื่องมือออกเป็น 2 ระบบ คือ

1. ระบบสัญลักษณ์ (Sign System) เป็นระบบการสังเกตที่ประกอบด้วยพฤติกรรมเฉพาะอย่างโดยกำหนดกิจกรรมทางหรือพฤติกรรมที่คาดว่าจะเกิดขึ้นในช่วงเวลาที่สังเกตให้มากที่สุด ผู้สังเกตจะบันทึกพฤติกรรมเฉพาะอย่างที่เกิดขึ้นในช่วงเวลาที่สังเกตพฤติกรรมละครั้งเดียว โดยไม่คำนึงถึงความถี่ของการเกิดพฤติกรรม

2. ระบบจำแนกประเภท (Category System) เป็นระบบการสังเกตที่ประกอบด้วยประเภทของพฤติกรรมเป็นชุด ๆ ที่คาดว่าจะ เป็นปฏิสัมพันธ์ของครูกับนักเรียนในกระบวนการเรียนการสอน ผู้สังเกตจะต้องเรียนรู้ลักษณะของพฤติกรรมว่าจะไร้อยู่ในประเภทใด และเกิดกี่ครั้งในแต่ละช่วงเวลา¹

เครื่องมือที่ใช้ในการสังเกตพฤติกรรมปฏิสัมพันธ์ระบบจัดประเภท (Category System) ที่มีผู้นิยมใช้มากที่สุดคือ แบบการจัดประเภทวิเคราะห์ปฏิสัมพันธ์ของฟแลนเดอร์ส (Flanders' Interaction Analysis Categories) ซึ่งเป็นแบบวิเคราะห์พฤติกรรมปฏิสัมพันธ์ทางวาจาที่ เน็ด เอ ฟแลนเดอร์ส (Ned A. Flanders) ได้จัดทำขึ้นเมื่อปี ค.ศ. 1959 โดยได้จัดแบ่งพฤติกรรมทางวาจาออกเป็น 10 ประเภท ประเภทที่ 1 - 7 เป็นการพูดของครู ประเภทที่ 8 - 9 เป็นการพูดของนักเรียน และประเภทที่ 10 เป็นการเงี่ยบหรือสับสน การพูดของครู

¹Richard L. Ober, Systematic Observation of Teaching (New Jersey : Prentice - Hall Inc., 1971), pp. 19-23.

ประกอบด้วยอิทธิพลทางอ้อม 4 ประเภท เป็นพฤติกรรมที่มีแนวโน้มเพื่อเร่งเร้า
 นักเรียนให้มีส่วนร่วมในกิจกรรมอย่างอิสระ ครูกระทำโดยการยอมรับความรู้สึก
 ของนักเรียน, ยกย่องหรือสนับสนุนนักเรียน, ยอมรับ และนำความคิดเห็นของ
 นักเรียนไปใช้ และชักชวนให้นักเรียนมีส่วนร่วมในกิจกรรม ส่วนอิทธิพลทางตรง
 ของครูเป็นการกำหนดและจำกัดการมีส่วนร่วมของนักเรียนโดยการบรรยาย, ให้
 คำแนะนำ, ปฏิเสธพฤติกรรมนักเรียน และใช้การตัดสินโดยอำนาจของตนซึ่ง
 ปรากฏในพฤติกรรมประเภทที่ 5, 6 และ 7 การพูดของนักเรียนแบ่งออกเป็น 2
 ประเภทคือ นักเรียนตอบสนอง (ครุรีเริ่ม) และนักเรียนริเริ่ม ซึ่งมีรายละเอียด
 ดังนี้

การจัดประเภทสำหรับการวิเคราะห์ปฏิสัมพันธ์ของแฟลนเคอร์ส

การพูดของครู อิทธิพลทางอ้อม

1. การยอมรับความรู้สึก : รับทราบระดับความรู้สึกของนักเรียนและช่วย
 อธิบายให้กระจ่างในลักษณะที่ทางที่ไมขมขื่น ความรู้สึกอาจเป็นบวกหรือลบก็
 ได้ รวมทั้งการคาดการณ์หรือการรำลึกถึงความรู้สึกด้วย
2. การยกย่องหรือสนับสนุน : พฤติกรรมหรือการกระทำที่ยกย่องหรือสนับสนุน
 สนับสนุนนักเรียน การพูดตลกที่ช่วยผ่อนคลายความตึงเครียดโดยไม่ทำให้อื่น
 เคืองครอน การพยักหน้ารับทราบการเป็นด้วย
3. การยอมรับและใช้ความคิดเห็นของนักเรียน : การอธิบายให้กระจ่าง,
 การสร้างหรือพัฒนาความคิดเห็นหรือขอแนะนำของนักเรียน (และจะคอย ๆ
 จัดเขาประเภทที่ 5 เมื่อครุ่นเอาความคิดเห็นของตนมาไขมากขึ้น)
4. การถามคำถาม : การถามคำถามที่เกี่ยวกับเนื้อหาหรือวิธีการเพื่อให้
 นักเรียนตอบ

อิทธิพลทางตรง

5. การบรรยาย : ให้ความจริงหรือความเห็นเกี่ยวกับเนื้อหาหรือวิธีการ
การแสดงความคิดเห็นของตน ตามคำถามที่กล่าวขึ้นโดยไม่มุ่งหมายจะให้
ตอบ
6. การชี้แนวทางให้ : แนวทาง, คำสั่ง หรือระเบียบซึ่งคาดว่านักเรียน
จะทำตาม
7. การวิพากษ์วิจารณ์หรือการให้เหตุผลถึงความมีอำนาจ : ข้อความที่จะ
เปลี่ยนแปลงนักเรียน ระบุว่าทำไมครูถึงทำและกำลังทำอะไร ซึ่งครูจะยึด
ตัวเองเป็นมาตรฐานอย่างมาก

การพุดของนักเรียน

8. การพุดของนักเรียน - การตอบสนอง : การพุดของนักเรียนที่ตอบ
สนองต่อครูในพฤติกรรมต่าง ๆ ทั้งรูปแบบที่เป็นที่ยอมรับและไม่เป็นที่ยอมรับ
การขะคอกนักเรียนบางคน การริเริ่มการติดต่อหรือยินดีรับฟังคำพุดของ
นักเรียน
9. นักเรียนพุด - การริเริ่ม : การพุดที่นักเรียนเป็นผู้ริเริ่ม
10. การนิ่งเงียบหรือความสับสน : หยคชั่วครู่ นิ่งเงิบชั่วครู่ และช่วง
เวลาที่สับสน ซึ่งเป็นระยะเวลาที่ผู้สังเกตไม่สามารถเข้าใจการสื่อความ
หมาย¹

¹Richard L. Ober, Systematic Observation of Teaching,

โดนัลด์ เอ็ม เมดเลย์ (Donald M. Masley) ได้กล่าวถึงการวิเคราะห์กิจกรรมทางวาทะระหว่างครูกับนักเรียนของแฟลนเดอร์ส์ว่า สามารถบันทึกพฤติกรรมได้ละเอียด ชัดเจน ยุติธรรม และเป็นที่เข้าใจดี เป็นการบันทึกพฤติกรรมทางวาทะทั้งของครู และนักเรียนทุกระยะ มีข้อสังเกตหรือบันทึกพฤติกรรมของครูแต่ฝ่ายเดียว¹ จึงเป็นเครื่องมือที่สามารถเก็บรวบรวมพฤติกรรมปฏิสัมพันธ์ได้อย่างทั่วถึง และเชื่อถือได้

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับพฤติกรรมปฏิสัมพันธ์ระหว่างครูกับนักเรียน

อมิดอน และ แฟลนเดอร์ส (Amidon and Flanders) ได้ใช้แบบวิเคราะห์กิจกรรมทางวาทะของแฟลนเดอร์สศึกษาอิทธิพลของครูที่มีต่อนักเรียนพบว่า การใช้อิทธิพลทางอ้อมในการเรียนการสอน ได้แก่ การยอมรับความรู้สึกของนักเรียน การยกย่องชมเชย การนำความคิดเห็นของนักเรียนมาใช้ การถามคำถาม จะช่วยให้ผู้เรียนมีความกล้าที่จะแสดงออก มีความเชื่อมั่นในตนเอง และประสบความสำเร็จในการเรียนสูงกว่าการเรียนการสอนที่เป็นการใช้อิทธิพลทางตรง ได้แก่ การบรรยาย การออกคำสั่ง และการวิจารณ์²

¹ Donald M. Medley, "Measuring The Complex Classroom of Today," Observational Methods in the Classroom, (Washington D.C. : Association for Supervision and Curriculum Development, 1973), p. 35.

² E.J. Amidon and N.A. Flanders, The Role of Teacher in the Classroom (Minneapolis : Paul S. Amidon and Associates, 1963), pp. 55-63.

ปี ค.ศ. 1945 แอนเดอร์สัน (Anderson) ได้ศึกษาถึงอิทธิพลของครูที่มีผลต่อพฤติกรรมของนักเรียนในห้องเรียนระดับอนุบาลและประถมศึกษาตอนต้น โดยจัดประเภทของพฤติกรรมของครูเป็น 26 ประเภท และจัดเป็น 2 รูปแบบ รูปแบบแรก คือพฤติกรรมที่ครูเป็นผู้ควบคุมมี 3 ชนิดคือ 1) ควบคุมด้วยความซัดแย้ง 2) ควบคุมโดยไม่มี ความซัดแย้ง 3) ควบคุมด้วยการทำงานด้วยกัน อีกรูปแบบหนึ่งคือการรวมเข้าด้วยกันมี 2 ชนิดคือ 1) ติดต่อกันด้วยการทำงาน 2) ติดต่อกันโดยปราศจากการทำงานด้วยกัน ประเภทของพฤติกรรมมีทั้งทางทาทาง และทางวาจา การติดต่อกันของครูกับนักเรียนแต่ละคน หรือกลุ่ม จะถูกบันทึกลงในแบบบันทึกตัวอย่างพฤติกรรมที่ครูควบคุมนักเรียน เช่น (1) บอกให้นักเรียนย้ายที่นั่ง (2) เตือน, ชมชม (3) ทำโทษโดยให้เด็กไปอยู่นอกห้อง (4) เรียกให้นักเรียนสนใจที่ครูสอนพฤติกรรมที่รวมเข้าด้วยกัน เช่น (1) ถามคำถาม (2) ช่วยนักเรียนหาคำจำกัดความหรือหาคำตอบเพื่อแก้ปัญหา (3) แสดงความพึงพอใจ, ยกย่องชมเชย และยอมรับความคิดเห็นของนักเรียน (4) ถามคำถามที่นักเรียนสนใจ ผลการศึกษาของแอนเดอร์สันแสดงให้เห็นบุคลิกภาพและพฤติกรรมของครูในห้องเรียนที่มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมของนักเรียน ครูที่ใช้เทคนิคการควบคุมจะทำให้นักเรียนก้าวร้าวและมีพฤติกรรมเป็นศัตรูซึ่งจะแสดงต่อทั้งกับครูและกับเพื่อน ในขณะที่เดียวกันถ้าครูใช้การรวมเข้าด้วยกัน นักเรียนจะมีพฤติกรรมความเป็นเพื่อน ช่วยเหลือกันและเป็นตัวของตัวเอง¹

¹John Withall and W.W Lewis, "Social Interaction in the Classroom," in Social Interaction In Educational Settings, ed. Albert H. Yee (Englewood Cliffs, N.J. : Prentice - Hall, 1971), pp. 35-36.

ลิปพิท และ โกลด์ (Lippitt and Gold) ได้ศึกษาความสัมพันธ์ของอำนาจของนักเรียนที่มีต่อกลุ่มเพื่อนในการมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างครูกับนักเรียน เมื่อปี ค.ศ. 1959 พบว่า นักเรียนบางคนสามารถนำเพื่อนในห้องเรียนให้ทำในสิ่งที่เขาต้องการได้อำนาจในการนำเพื่อนนี้มีความสัมพันธ์อย่างสูงกับความเป็นคนเด่นในสังคม และเด็กที่มีอำนาจในการนำเพื่อนนี้จะเป็นที่ยอมรับของเพื่อนในห้อง¹

ปี ค.ศ. 1971 เอควาร์ด ออร์ริน เนียฮูฟ (Edward Orrin Nearhoof) ได้ศึกษาลักษณะกิริยารวมทางวาจาระหว่างครูและนักเรียนในการสอนภาษาฝรั่งเศสเป็นภาษาต่างประเทศ ผู้วิจัยได้สังเกตและบันทึกการสอนของครู 14 คน ในห้องเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 จำนวน 54 ห้องเรียนโดยใช้แบบวิเคราะห์กิริยารวมทางวาจาที่เกอร์ทรูด มอสโกวิท (Gertrude Moskowitz) ได้ดัดแปลงมาจากแบบวิเคราะห์กิริยารวมทางวาจาของแฟลนเคอร์สเพื่อใช้บันทึกกิริยารวมทางวาจาในการสอนภาษาต่างประเทศ แบบวิเคราะห์นั้นชื่อ Foreign Language Interaction System ผลการวิจัยปรากฏว่า

1. ครูใช้เวลาพูดร้อยละ 51.6 ของเวลาที่ใช้ในการพูดทั้งหมด และการพูดส่วนมากเป็นการบรรยาย
2. นักเรียนใช้เวลาพูดร้อยละ 33.7 ของเวลาที่ใช้ในการพูดทั้งหมด การพูดเป็นการตอบคำถามของครูในแนวแคบ
3. นักเรียนไม่มีโอกาสใช้ภาษาต่างประเทศมากนัก นักเรียนใช้เวลาพูดภาษาต่างประเทศร้อยละ 8.44 ของเวลาที่ใช้ในการพูดทั้งหมด
4. หลังจากครูและนักเรียนใช้ภาษาฝรั่งเศสแล้ว มักจะใช้ภาษาอังกฤษสรุปอีกครั้งหนึ่ง

---

¹Jere E. Brophy and Thomas L. Good, Teacher - Student Relationships : Causes and Consequences, p. 169.

5. ลักษณะกิริยารวมทางวาจามีดังนี้ คือ ครูบรรยาย ครูถาม นักเรียนตอบในแนวแคบ ครูแก้ไขสิ่งที่นักเรียนตอบ นักเรียนตอบในแนวแคบอีกครั้ง วนไปเช่นนี้¹

อาร์เธอร์ เนลเสน (Arther Nielsen) ได้ศึกษาปฏิสัมพันธ์ทางวาจาของนักศึกษาฝึกสอนที่มีต่อนักเรียน และเพื่อบันทึกและเปรียบเทียบปฏิสัมพันธ์ประเภทต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นคือ การถาม, การแนะนำ, การตอบสนอง, การให้ข้อเท็จจริงระหว่างชั้นประถมศึกษาตอนต้นกับชั้นประถมศึกษาตอนปลาย โดยใช้แบบวิเคราะห์ปฏิสัมพันธ์ของโอเบอร์ (The Reciprocal Category System) ซึ่งประกอบด้วยพฤติกรรมทางวาจา 9 ประเภท แต่ละประเภทเป็นพฤติกรรมของนักศึกษาฝึกสอนและพฤติกรรมของนักเรียน ประเภทที่ 10 เป็นพฤติกรรมเงี่ยบและสับสน ตัวอย่างประชากรเป็นนักศึกษาฝึกสอนระดับประถมศึกษา 40 คน และห้องเรียนที่นักศึกษาฝึกสอนอยู่ ช่วงเวลาที่ทำการสังเกตระหว่าง 8.30-11.00 น. ในวิชาภาษาอังกฤษและสังคมศึกษา และสังเกตเฉพาะพฤติกรรมทางวาจา ผลของการวิจัยพบว่า นักศึกษาฝึกสอนมีพฤติกรรมทางวาจามากถึงร้อยละ 59.18 ของพฤติกรรมทางวาจาทั้งหมด ขณะที่นักเรียนถูกจำกัดการพูด พฤติกรรมที่นักศึกษาฝึกสอนใช้มากที่สุด คือ การพูดริเริ่ม และการแนะนำ พฤติกรรมของนักเรียนถูกจำกัดให้เกิด 2 แบบ คือ การพูดริเริ่มกับการตอบสนอง รูปแบบของพฤติกรรมปฏิสัมพันธ์ทางวาจาระหว่างนักศึกษาฝึกสอนกับนักเรียนที่เกิดขึ้นโดยทั่วไป คือ ครูถาม, ครูยอมรับการตอบสนองของนักเรียน และครูให้ข้อเท็จจริงหรือความคิดเห็น นักเรียนตอบคำถามครูหรือเสนอข้อเท็จจริงหรือความคิดเห็นที่จำกัด

¹Edward Orrin Nearhoof, "An Examinational Teacher - Pupil Interaction in Third - Year French Classes," Dissertation Abstracts International 32 (September 1971) : 1400-A.

การพูดติดต่อกันของครูเกิดขึ้นมากทั้งด้านความถี่และความยืดหยุ่นโดยมี การถามและบอกให้นักเรียนให้ข้อมูลมากกว่านักเรียนเป็นผู้ถาม การตอบสนองมีการ กระจายมากหรือน้อยขึ้นอยู่กับนักศึกษาฝึกสอน นักเรียนที่ตอบสนองมากเนื่องจากถูก ถามมากและการตอบก็ถูกจำกัดรูปแบบ

การเปรียบเทียบปริมาณการมีปฏิสัมพันธ์ทางวาจาพบว่าในระดับประถมศึ กษา มีพฤติกรรมปฏิสัมพันธ์ถูกจำกัดความยืดหยุ่นน้อยกว่าระดับประถมปลาย พฤติกรรมที่ เกิดขึ้นประกอบด้วยคำถามสั้น ๆ และจำกัดคำตอบ และครูเป็นผู้แนะนำ ระดับประถม ปลายรูปแบบของการพูดถูกจำกัดประเภทมากกว่า พฤติกรรมที่เกิดขึ้นคือ การพูดติด ต่อกันยาว ๆ โดยนักศึกษาฝึกสอนและนักเรียนพูดเพื่อให้อุณหภูมิห้องตน, ขอเท็จจริง และขอคิดเห็น¹

กอนซาโล การ์ซา (Gonzalo Garza) ได้ศึกษาองค์ประกอบสำคัญที่มี ผลต่อพฤติกรรมทางสังคมของนักเรียนในห้องเรียน โดยการสำรวจคุณลักษณะและ ทัศนคติของครูที่สอนในห้องเรียนนั้น รวมทั้งสังเกตพฤติกรรมของครูและนักเรียนจาก กระบวนการปฏิสัมพันธ์กลุ่มตัวอย่างประชากรเป็นชั้นเรียนระดับ 6 จำนวน 63 ห้องเรียนในโรงเรียน 15 โรงเรียน ผลการวิจัยพบว่า

1. มีความสัมพันธ์กันในระดับสูงระหว่างการเข้าใจของครูต่อพฤติกรรม ทางสังคมของนักเรียนทั้งทางบวกและทางลบกับทัศนคติของครู, จำนวนปีที่สอน, อายุ, เพศ, และเชื้อชาติ

¹Geoffrey Arthur Nielsen, "A Study of Verbal Interaction of Student Teachers and their Pupils in Primary and Senior Elementary Grades during Language Arts and Social Science Lessons," Dissertation Abstracts International 40 (December 1979) : 3093-A.

2. ทักษะของครู, จำนวนปีที่สอน, อายุ, เพศ, เชื้อชาติ, การปกครองชั้นเรียน, การยอมตามใจนักเรียน, การช่วยเหลือสนับสนุน และการเข้าใจพฤติกรรมทางสังคมของนักเรียน มีความสัมพันธ์กันโดยตรงอย่างมีนัยสำคัญกับการสังเกตพฤติกรรมทางสังคมของนักเรียน¹

มาลี พันธุ์ชาติศรี ได้ศึกษาและวิเคราะห์พฤติกรรมการสอนสังคมศึกษาในระดับประถมศึกษาของนักศึกษาฝึกสอนระดับประกาศนียบัตรวิชาการศึกษา โดยใช้แบบสังเกตและวิเคราะห์พฤติกรรมการสอนที่ปรับปรุงมาจากแบบวิเคราะห์กิจกรรมทางวาจาของแฟลนเดอร์สและจัดแบ่งพฤติกรรมทั้งหมดเป็น 27 ประเภท ผลการสำรวจความคิดเห็นของครูพี่เลี้ยงและนักศึกษาฝึกสอนเกี่ยวกับกิจกรรมการสอน พบว่า

1. นักศึกษาฝึกสอนที่มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสูง กับนักศึกษาที่มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนต่ำ มีพฤติกรรมการสอนต่อไปนี้ไม่แตกต่างกัน คือ พฤติกรรมการสอนของนักศึกษาฝึกสอน พฤติกรรมของนักเรียน พฤติกรรมการสอนที่มีอิทธิพลทางอ้อม พฤติกรรมการสอนที่มีอิทธิพลทางตรง การใช้คำถามของครู การใช้คำถามชนิดกว้าง ชนิดแคบ การใช้อุปกรณ์ ภาคปฏิบัติ พฤติกรรมริเริ่มของนักเรียน และความเงี้ยวหรือสับสน

2. นักศึกษาฝึกสอนใช้พฤติกรรมการสอนที่มีอิทธิพลทางตรงมากกว่าทางอ้อม ได้แก่ การอธิบาย, การใช้คำสั่ง หรือการวิจารณ์ทำให้นักเรียน คิดเป็นร้อยละ 38.84 ส่วนอิทธิพลทางอ้อมได้แก่ การยอมรับความรู้สึกของนักเรียน การชมเชย การยอมรับความคิดเห็นของนักเรียน คิดเป็นร้อยละ 30.14

¹Gonzalo Garza, "The Study of Teacher-Student Interaction in Sixth Grades of Ethnically Imbalanced Schools," Dissertation Abstracts International 37 (February 1977) :

3. นักศึกษาฝึกสอนใช้คำถามชนิดแคบมากกว่าชนิดกว้าง
4. สอนโดยไม่ใช้อุปกรณ่มากกว่าใช้อุปกรณ
5. สอนโดยการบรรยายร้อยละ 68.23 ปฏิบัติจริง 0.69
6. วิธีสอนที่ครูที่เลี้ยงและนักศึกษาฝึกสอนใช้มากที่สุดคือ การอธิบายโดยใช้อุปกรณประกอบ รองลงมาคือ การสอนโดยอธิบายแล้วตั้งปัญหาถามให้นักเรียนตอบ¹

ปี พ.ศ. 2521 กองวิจัยทางการศึกษา กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการได้วิเคราะห์พฤติกรรมการเรียนการสอนของครูและนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 ที่เรียนตามหลักสูตรประถมศึกษา พ.ศ. 2521 (ฉบับทดลอง) และที่เรียนตามหลักสูตรประถมศึกษา พ.ศ. 2503 โดยใช้แบบสังเกตและวิเคราะห์พฤติกรรมการเรียนการสอนที่ดัดแปลงมาจากวิธีของแฟลนเดอร์ส จัดแบ่งพฤติกรรมออกเป็น 15 ประเภทดังนี้

1. พฤติกรรมที่ครูเป็นผู้พูด จำแนกเป็น
  - 1.1 อธิพิพลทางอ้อม ได้แก่ การยอมรับความรู้สึกของนักเรียน การชมเชย หรือสนับสนุนให้กำลังใจ การยอมรับหรือนำความคิดเห็นของนักเรียนมาใช้ และการถามคำถาม
  - 1.2 อธิพิพลทางตรง ได้แก่ การบรรยาย การออกคำสั่งหรือแนะนำแนวทางให้นักเรียนปฏิบัติตาม และการวิจารณ์หรือใช้อำนาจ
2. พฤติกรรมที่นักเรียนเป็นผู้พูด ได้แก่ การตอบคำถาม การพูดริเริ่มขึ้นก่อนหรือแสดงความคิดเห็น การร้องเพลง และการอ่านหนังสือ

¹มาดี พันธุ์ชาตรี, "การสังเกตและวิเคราะห์พฤติกรรมการสอนสังคมศึกษาในชั้นประถมศึกษาของนักเรียนฝึกสอนระดับประกาศนียบัตรวิชาการศึกษา," (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, 2518).

3. พฤติกรรมที่ไม่มีการพูด (ความเงียบ) จำแนกเป็น

- 3.1 ความเงียบที่มีการเรียนรู้ ได้แก่ ครูทำกิจกรรม นักเรียนเรียนหนังสือ นักเรียนทำกิจกรรม
- 3.2 ความเงียบที่ไม่มีการเรียนรู้ ได้แก่ ความสับสนวุ่นวาย ความเงียบที่ไม่มีการเรียนการสอนเกิดขึ้น

การเก็บรวบรวมข้อมูล สังเกตและบันทึกรหัสพฤติกรรมห้องเรียนละ 3 ครั้ง ๆ ละ 20 - 60 นาที เฉพาะวิชาในกลุ่มทักษะและกลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิต ผลการวิจัยปรากฏว่า

1. พฤติกรรมการสอนของครูทั้ง 2 หลักสูตรไม่แตกต่างกัน แต่ครูหลักสูตรใหม่มีแนวโน้มว่าใช้เวลาพูดน้อยกว่า บรรยายน้อยกว่า ใช้อิทธิพลทั้งทางตรงและทางอ้อมมากกว่าครูหลักสูตรเก่า พฤติกรรมที่ครูแสดงตอบการพูดของนักเรียนทั้งหลักสูตรใหม่และหลักสูตรเก่า มีลักษณะใกล้เคียงกัน
2. พฤติกรรมการเรียนของนักเรียน นักเรียนหลักสูตรใหม่ใช้เวลาแสดงพฤติกรรมการพูดริเริ่ม, การแสดงความคิดเห็น, การทำกิจกรรมที่ไม่มีการพูดเช่น แบ่งกลุ่มทำงาน, ร้องเพลง, ใช้เวลาพูดเพื่อตอบครู, ทำแบบฝึกหัดมากกว่านักเรียนหลักสูตรเก่า
3. พฤติกรรมการเรียนการสอนของครูและนักเรียนซึ่งเป็นพฤติกรรมที่เกิดขึ้นร่วมกันในเวลาเดียวกัน เช่น เวลาทั้งหมดที่มีการพูดเกิดขึ้น, ความเงียบทั้งหมด พบว่าไม่แตกต่างกันทั้งหลักสูตรใหม่และหลักสูตรเก่า¹

---

¹กระทรวงศึกษาธิการ, กรมวิชาการ, การวิเคราะห์พฤติกรรมการเรียนการสอนของครูและนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 ที่เรียนตามหลักสูตรประถมศึกษา พุทธศักราช 2521 (ฉบับทดลอง) และที่เรียนตามหลักสูตรประถมศึกษา พุทธศักราช 2503 (กรุงเทพมหานคร : กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ, 2522).

จากผลงานการวิจัยที่กล่าวมาจะเห็นได้ว่า การสังเกตและวิเคราะห์ พฤติกรรมปฏิสัมพันธ์ระหว่างครูกับนักเรียน จะทำให้มองเห็นสภาพการณ์ในห้องเรียน ได้อย่างชัดเจนอันบ่งบอกถึงบทบาทของนักเรียนในรูปแบบต่าง ๆ รวมทั้งอิทธิพลที่ ต่างฝ่ายมีต่อกันโดยเฉพาะอิทธิพลของครูที่มีต่อนักเรียน ซึ่งเป็นส่วนที่สำคัญยิ่งทั้งนี้ เนื่องจากสามารถส่งผลต่อเนื่องถึงบุคลิกภาพของนักเรียนในวัยต่อไปได้ และในการ วิเคราะห์พฤติกรรมปฏิสัมพันธ์จะเห็นว่าแบบวิเคราะห์ที่กิริยารวมทางวาจาของแฟลน เคอร์สม์นิยมใช้หรือใช้เป็นพื้นฐานในการดัดแปลงเพื่อให้เหมาะสมกับการใช้ วิเคราะห์หัวแปรต่าง ๆ กัน เช่น ระดับชั้นที่ศึกษา หรือวิชาที่ศึกษา เป็นต้น

ค. พฤติกรรมทางสังคมของนักเรียน

หน้าที่ที่สำคัญอย่างหนึ่งของโรงเรียนก็คือ หน้าที่ในการส่งเสริมพัฒนาการ ทางสังคม¹ ซึ่งเฮอร์ลอค (Hurlock) ได้ให้คำจำกัดความของคำว่า "พัฒนาการ" ว่า หมายถึง คุณภาพของการเปลี่ยนแปลงที่เป็นความก้าวหน้าอย่างต่อเนื่องเป็น ลำดับชั้น² ดังนั้นเมื่อเด็กเข้ามาอยู่ในระบบโรงเรียน พัฒนาการทางสังคมของเด็ก ย่อมขึ้นอยู่กับคุณภาพของการเปลี่ยนแปลงที่เป็นผลมาจากโรงเรียนก่อให้เกิดการ เปลี่ยนแปลงพฤติกรรมขึ้นในตัวเด็ก ในรูปแบบต่าง ๆ กัน ซึ่งขบวนการเปลี่ยนแปลง พฤติกรรมมี 3 ขบวนการคือ

¹อารี รั้งสินันท์, "โรงเรียนและสังคมกับการพัฒนาพฤติกรรมเด็ก," ใน การพัฒนาพฤติกรรมเด็ก, อารี รั้งสินันท์และคณะ, บรรณาธิการ (กรุงเทพฯ มหานคร : โรงพิมพ์วิศตอริการพิมพ์, 2524), หน้า 54 - 61.

²Elizabeth B. Hurlock, Child Development, 5th ed., p. 27.

1. การสอนโดยตรง เป็นวิธีการที่ง่ายที่สุด อาจทำได้โดยการบอกให้เด็กทำ
2. การเสริมแรง การให้การเสริมแรงทางบวกหรือให้รางวัลจะนำให้เด็กเพิ่มความถี่ของพฤติกรรม ส่วนการให้การเสริมแรงทางลบเป็นการลดความถี่ของพฤติกรรม
3. การสังเกตบุคคลอื่น เด็กสามารถเรียนรู้ความคิดและทักษะโดยการสังเกตเผ่าคหรือฟังบุคคลอื่น วิธีการสังเกตจะให้ผลดีที่สุดต่อการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมเด็กก็ต่อเมื่อเด็กรู้วิธีการที่จะแสดงการตอบสนองที่พึงประสงค์¹

สภาพแวดล้อมในโรงเรียนของเด็กทำให้เด็กได้มีโอกาสติดต่อกับบุคคลต่าง ๆ มากยิ่งขึ้น โดยเฉพาะการติดต่อกับเด็กอื่น ถ้ามีจำนวนครั้งเพิ่มขึ้นจะทำให้เด็กมีพัฒนาการทางสังคมมากขึ้น² อิริคสัน (Erikson) กล่าวว่า สถานะวัยเลี้ยงเด็กโรงเรียนอนุบาล โรงเรียนระดับประถมเป็นองค์การทางสังคมที่สำคัญเป็นขั้นที่ทำให้เด็กมีความคิดริเริ่มด้วยตนเองที่เหมาะสม และทำให้เด็กได้เข้าใจความหมายในบทบาทของเขา เป็นการเตรียมตัวเด็กในการเข้าสู่สังคมในอนาคต³ นับได้ว่าการศึกษาดังพัฒนาการทางสังคมของเด็กในช่วงเวลาที่เริ่มเข้าโรงเรียน

¹Jerome Kagan, Understanding Children : Behavior, Motives and Thought (New York : Harcourt Brance Jovanovich, Inc., 1971), pp. 8-9.

²Elizabeth B. Hurlock, Child Development, 5th ed., p. 237.

³Herry W. Maier, Three Theories of Child Development (New York : Harper & Row Publishers, 1965), pp. 50-54.

เป็นครั้งแรกมีความสำคัญอย่างยิ่ง ดังนั้นจึงมีนักจิตวิทยาและนักการศึกษาหลายคนให้ความสนใจและศึกษาเกี่ยวกับพัฒนาการและพฤติกรรมทางสังคมของเด็กก่อนวัยเรียน ดังเช่น

มุนซิงเจอร์ (Munsinger) กล่าวถึงพฤติกรรมของเด็กเมื่อแรกเข้าโรงเรียนว่า นอกเหนือจากการเปลี่ยนแปลงทางสังคมของเด็กก่อนวัยเรียนที่เด็กมีความสนใจเพื่อนและกลุ่มเพื่อนมากยิ่งขึ้นแล้ว ช่วงอายุ 3 - 6 ปี เด็กจะมีการเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ทางสังคมและโครงสร้างทางสังคมในกลุ่มเพื่อนจากการศึกษาวิจัยที่ผ่านมาแสดงให้เห็นว่า ความสัมพันธ์ทางสังคมจะเพิ่มจำนวนครั้ง และมีความซับซ้อนมากยิ่งขึ้นตามอายุ โดยเฉพาะชนิดของการเล่น การมีส่วนร่วมในการเล่นจะเปลี่ยนไป เด็กเล็กจะมีการเล่นตามลำพังคนเดียว (Solitary play) หรือต่างคนต่างเล่น (Parallel Play) ไม่ข้องเกี่ยวกับกลุ่มเพื่อน แต่เด็กอายุ 3 - 6 ปี เริ่มมีการเล่นแบบร่วมมือกัน และมีปฏิสัมพันธ์ต่อกัน ทำกิจกรรมร่วมกับสมาชิกในกลุ่มเพื่อเป้าหมายของกลุ่ม เด็กอายุ 4 ปี ขึ้นไปจะได้รับอิทธิพลจากพลังของกลุ่มเพื่อน เด็กจะมีการปรับตัวเพื่อให้เป็นไปตามความคาดหวังของกลุ่มเพื่อให้ตัวเองเข้ากับกลุ่มเพื่อนได้ เด็กจะต้องเรียนรู้การแบ่งปัน การป้องกันตัวจากการก้าวร้าวของเพื่อน การประนีประนอม กลุ่มเพื่อนจะให้รางวัลต่อพฤติกรรมที่เห็นว่าเป็นค่าดี และลงโทษหรือปฏิเสธพฤติกรรมที่เห็นว่าไม่ดีตามมาตรฐานของกลุ่ม กลุ่มเพื่อนจะให้รูปแบบของพฤติกรรมที่ยอมรับและไม่ยอมรับของกลุ่มแก่เด็ก¹

¹Harry Munsinger, Fundamentals of Child Development
2 d ed. (New York : Holt, Rinehart and Winston, 1971), p. 19.

มัสเสน (Mussen) กล่าวถึงความ¹เป็นเพื่อนของเด็กรุ่นวัยเรียนว่า จำนวนครั้งของการขัดแย้งและการทะเลาะกันมีน้อยลง และความเป็นเพื่อนมีมากขึ้นในระยะเวลาที่เด็กอายุ 2 - 5 ปี แบบของความเป็นเพื่อนจะเปลี่ยนตามอายุ ระยะเวลา 2 - 3 ปี จำนวนเพื่อนจะเพิ่มมากขึ้น และระยะต่อมาจะเป็นการคบเพื่อนในกลุ่มแบบปิดจำนวน 2 - 3 คน เด็กที่เด่นและเป็นผู้นำจะเริ่มมีในวัยนี้

ความขัดแย้งกัน เด็กอายุระหว่าง 2 - 4 ปี ในสถานรับเลี้ยงเด็ก มีความขัดแย้งกันทุก 5 นาที เด็กชายมีแนวโน้มที่ขัดแย้งมากและปะทะกันมาก ส่วนเด็กหญิงมีแนวโน้มที่จะทะเลาะกันมากกว่า ความแตกต่างระหว่างเพศนี้มีผลต่อแบบของพฤติกรรมของเด็กแต่ละเพศเมื่อโตขึ้น โดยทั่วไปปฏิสัมพันธ์ของเด็กวัยนี้มีลักษณะรวมมือกัน และเป็นเพื่อนกันมากกว่าการโกรธกันหรือเป็นศัตรูกันหรือแข่งขันกัน

การแข่งขัน เริ่มปรากฏในเด็กอายุ 3 - 4 ปี เด็กชายแข่งขันมากกว่าเด็กหญิง เด็กที่มีการแข่งขันสูงจะมาจากครอบครัวที่เป็นประชาธิปไตย ได้รับอิสระจากที่บ้านและมักจะมี¹ความขัดแย้งกับพี่น้องที่บ้านมาก่อน

พาร์เทิน (Parten) ได้ศึกษาถึงพฤติกรรมการเล่นสังคมของเด็กระดับปฐมวัยโดยการสังเกตพฤติกรรมการเล่นของเด็กอายุ 2 - 4 ปี เป็นเวลา 11 เดือน พบว่าพฤติกรรมการเล่นสังคมของเด็กมี 6 แบบ คือ

1. การไม่เข้ารวมเล่นกับคนอื่น (Unoccupied Behavior) เด็กจะไม่เข้าไปเล่นกับคนอื่น แต่จะเฝ้าดูสิ่งต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นรอบตัว หรือเล่นกับตัวเอง เช่น ลูกนั่งเก้าอี้ ยืน เดินตามครู หรือนั่งชำเลืองมองไปรอบห้อง

¹Paul H. Mussen, The Psychological Development of the Child (New Jersey : Prentice - Hall, Inc., 1963), pp. 88-89.

2. การเล่นคนเดียว (Solitary Play) เด็กจะเล่นของเล่นคนเดียว ไม่พบกับเด็กอื่น ความสนใจของเด็กอยู่ที่กิจกรรมที่เขาทำ

3. พฤติกรรมการเฝ้าดู (Onlooker Behavior) เด็กจะใช้เวลาทั้งหมดเฝ้าดูคนอื่นเล่น เขามักจะพบกับเด็กคนอื่นที่กำลังเล่นอยู่ ถามคำถามหรือให้ข้อเสนอแนะ แต่ไม่เข้าไปเล่นด้วย เขาจะยืนหรือนั่งพักห่างจากกลุ่มที่เล่นในระยะที่มองเห็นหรือได้ยิน

4. การเล่นแบบต่างคนต่างเล่น (Parallel Play) เด็กจะเล่นของเล่นร่วมกับเด็กอื่น แต่ไม่เล่นด้วยกัน เขาจะเลือกเล่นของเล่นที่เขาสนใจและไม่พยายามที่จะมีอิทธิพลต่อเด็กที่อยู่ใกล้

5. การเล่นกับเพื่อน (Associative Play) เด็กจะเล่นกับเพื่อนชอยืมของเล่นกัน พยายามที่จะควบคุมเด็กคนอื่นในการเข้ากลุ่มหรือออกจากกลุ่ม เด็กจะมีความต้องการส่วนตัวของเขา ซึ่งส่วนหนึ่งจะไม่ตรงกับความต้องการของกลุ่ม

6. การร่วมมือกันเล่นหรือการเล่นร่วมกัน (Cooperative or Organized Supplementary Play) เด็กจะเขารวมเล่นกับกลุ่มโดยมีวัตถุประสงค์ร่วมกัน เช่น สร้างของเล่น, แข่งขันกัน, เล่นเกม การควบคุมกลุ่มขึ้นอยู่กับเด็กหนึ่งหรือสองคนที่เป็นผู้นำ มีการแบ่งงานในบทบาทหน้าที่แกสมาชิกต่าง ๆ เพื่อร่วมกันทำกิจกรรมกลุ่ม¹

กีเซล และ อิล็ก (Gesell and Ilg) กล่าวถึงพฤติกรรมปฏิสัมพันธ์ระหว่างเด็กกับเด็กที่มีอายุ 4 - 6 ปี โดยแยกตามอายุ ดังนี้

¹G.R. Medinnur and R.C. Johnson, Child and Adolescent Psychology Behavior and Development (New York : John Wiley & Sons, Inc., 1969), pp. 400-405.

อายุ 4 ปี

เด็กจะรวมมือกันเล่นกับเพื่อนสนิท
สนทนากับเพื่อน, มีการเล่นแบบจินตนาการ แต่มีพฤติกรรม
ต่อไปนี้มากด้วยคือ การกีดกันเพื่อน, พูดไม่มีสาระ,
โต้เถียง, ทะเลาะวิวาท สนใจเพื่อนวัยเดียวกันมากกว่า
สนใจผู้ใหญ่

ดูแลเด็กที่อายุน้อยกว่าหรือเด็กช้อาย
มีเพื่อนสนิทเป็นเพศเดียวกับตัวเอง

อายุ 5 ปี

เล่นกับเด็กคนอื่นได้ดีโดยเฉพาะในกลุ่มที่มีขนาดเล็ก
ไม่ยืนกรานที่จะเล่นวิธีที่ตัวเองชอบ และไม่วิตกกังวลเกี่ยว
กับพฤติกรรมของคนอื่น

ชอบเล่นกับเพื่อนวัยเดียวกัน

ในการเล่นกันเองที่ไม่มีคนดูแล เด็กบางคนจะมีพฤติกรรม
เกเรมาก, ทำตัวเป็นนาย และร้องไห้มาก แต่ทั้งหมดที่
จะหยุดไ้ได้ง่าย

อายุ 6 ปี

เล่นกับเด็กนอกบ้านมากขึ้นและสัมพันธ์กันดีกว่าภายในบ้าน
เด็กสนใจที่จะคบเพื่อน มีเพื่อน อยู่กับเพื่อน และใช้คำว่า
"เพื่อนที่โรงเรียน" หรือ "เพื่อนเล่น"

อยู่กับเพื่อนได้นานแต่ในการเล่นถ้าไม่มีคนดูแลจะเล่นได้
ไม่นานอาจทะเลาะกัน ตีกัน และเด็กต่างฝ่ายจะไม่ยอม
กัน

มีพฤติกรรมการเล่นเรื่องที่ไม่มีสาระมาก

มักจะทำตัวเป็นคนเด่น และเป็นนายในหมู่เพื่อน

บางคนจะไม่ยอมให้เด็กคนที่สามมาเล่นด้วย โดยมักจะถาม
ว่า "เธอจะเล่นกับคนนั้นหรือคนนี้ ฉันจะไม่เล่นกับเธอ"

ไม่ชอบเห็นในการเล่นและถ้าจำเป็นก็จะโกงเพื่อที่จะให้
ตัวเองชนะ และมักคิดว่าเพื่อนเล่นโกงหรือทำไม่ถูก
เด็กหลายคนมักคิดว่า ว่าเป็นเด็กเกเรที่ทำให้เพื่อนเกเร
ควย หรือถกคิดว่าเกเรเพราะไปเล่นกับเพื่อนที่เกเร
เด็กอาจจะชอบเล่นกับเพื่อนเล่นที่มีอายุมากกว่า¹

มอร์แกน (Morgan) ได้ตั้งระดับของพัฒนาการทางสังคมไว้ 4 ระดับ

คือ

ระดับที่ 1 เด็กต้องเรียนรู้ที่จะไม่ทำอะไรล่วงเกินบุคคลอื่น, ไม่ทำร้าย
บุคคลอื่น, ไม่ขัดขวางคนอื่น ลักษณะนี้เป็นการปรับตัวทางสังคมทางลบที่เด็กจะถูก
สอนเกี่ยวกับข้อตกลงทางสังคม

ระดับ 2 การปรับตัวแบบไม่มีปฏิริยาโต้ตอบ เด็กจะถูกสอนให้อ่อนน้อม,
ยอมรับคำสั่ง, อยู่ในกรอบ สิ่งเหล่านี้เป็นการปรับตัวทางสังคมที่สะดวกต่อผู้ใหญ่ใน
การควบคุมดูแลเด็ก เด็กที่วางายและอ่อนน้อมยอมตามผู้ใหญ่จะถูกจำกัดขอบเขต
การพัฒนาการทางสังคม

ระดับที่ 3 ระดับของการปฏิสัมพันธ์ทางสังคมเต็มรูปที่มีความร่วมมือซึ่ง
กันและกันมีการให้และการรับ

ระดับที่ 4 ระดับสูงสุดที่สุดของการปรับตัวทางสังคม คือ การเข้าใจบุคคล

อื่น²

¹Arnold Gesell and Frances L. Ilg, The Child From Five To Ten, pp. 354-355.

²Horace B. English, Child Psychology (New York : Henry Holt and Company Inc., 1951), pp. 361-362.

อิงลิช (English) จัดพฤติกรรมต่าง ๆ ทางสังคมของเด็ก เป็นดังนี้

1. กิริยามารยาทและการเข้าสังคม มีความสำคัญต่อการเข้าสังคมอย่างยิ่ง พฤติกรรมต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับกิริยามารยาท เช่น การแสดงออกทางหน้าตา, ท่าทางวิธีการพูด, ความใจดี, ความสนใจผู้อื่น เป็นต้น

2. ความมีอำนาจเหนือคนอื่น แสดงออกทางพฤติกรรมได้ทั้งทางบวกและทางลบ เช่น ความเป็นผู้นำโดยการชักชวน, การเป็นตัวของตัวเอง, การมีความคิดริเริ่ม, การหวงของ, การแนะนำผู้อื่น, การวิจารณ์ผู้อื่น, การก้าวร้าว

3. ความเป็นผู้นำ เด็กที่มีลักษณะนี้จะต้องเป็นผู้ซึ่งมีคุณสมบัติบางอย่างที่เด่นและแสดงออกให้เห็นได้อย่างเด่นชัดเหนือเด็กคนอื่น มีความมั่นใจในตัวเอง และสามารถรับความรู้สึกได้ไวเพื่อการปรับพฤติกรรมของตนให้เหมาะสมกับสถานการณ์

4. พฤติกรรมยอมตามและยอมแพ

5. พฤติกรรมความร่วมมือ

6. พฤติกรรมเห็นอกเห็นใจ

กิริยามารยาทและการเข้าสังคม แม้ว่าจะสอนกันได้โดยตรง แต่ส่วนใหญ่แล้วจะเรียนรู้จากตัวอย่างมากกว่า นิสัยและบุคลิกภาพที่มีบทบาทสำคัญต่อประสิทธิภาพของการเข้าสังคมนั้นสอนกันได้ยาก และไม่คอยขึ้นอยู่กับกฎเกณฑ์ แต่อย่างไรก็ตามสิ่งเหล่านี้เรียนกันได้ และเงื่อนไขที่จะเรียนรู้นั้นมีหลายส่วนที่อาจจะควบคุมได้

เฮอร์ลอค (Hurlock) ได้รวบรวมพฤติกรรมต่าง ๆ ทางสังคมของเด็กระดับปฐมวัยโดยแยกออกเป็น 2 รูปแบบ คือ รูปแบบพฤติกรรมที่เข้ากับสังคม กับรูปแบบพฤติกรรมที่ไม่เข้ากับสังคม ดังนี้

¹Horace B. English, Dynamics of Child Development

(New York : Holt, Rinehart and Winston, Inc., 1961), pp.

รูปแบบพฤติกรรมที่เข้ากับสังคม (Social Behavior)

ความร่วมมือ เด็กจะเรียนรู้การเล่นหรือทำงานร่วมกับคนอื่นเมื่ออายุ
 4 ปี ยิ่งเด็กที่มีโอกาสได้รวมกิจกรรมกันมาก ก็
 จะยิ่งเรียนรู้ความร่วมมือในการรวมกิจกรรมมากขึ้น

การแข่งขัน ถ้าการแข่งขันเป็นเครื่องช่วยกระตุ้นให้เด็กทำดีที่สุด เด็ก
 จะเพิ่มความสามารถในการอยู่รวมกันในสังคม แต่ถาการแข่งขันกลายเป็นสาเหตุให้เกิดการทะเลาะวิวาทและการ
 โอดวอด จะทำให้เด็กลดความสามารถในการอยู่รวมกันใน
 สังคม

ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ แสดงออกในรูปแบบของความตั้งใจที่จะแบ่งปัน
 ให้คนอื่น ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่จะเพิ่มขึ้นเมื่อความเห็นแก่
 ตัวลดลง และเด็กจะเรียนรู้ว่าสิ่งนี้จะช่วยให้สังคมยอมรับ
 ตนเองมากขึ้น

ความต้องการที่จะได้รับการยอมรับจากสังคม ความต้องการนี้จะกระตุ้น
 ให้เด็กทำตามที่สังคมคาดหวัง

ความเห็นอกเห็นใจ เด็กจะแสดงออกโดยพยายามที่จะช่วยเหลือหรือ
 ปล่อยปละใย้ผู้อื่นที่มีความทุกข์

ความเอาใจเขามาใส่ใจเรา จะพัฒนาขึ้นเมื่อเด็กสามารถเข้าใจการ
 แสดงออกทางสีหน้า และคำพูดของผู้อื่น

การฟังผู้อื่น ทางด้านความช่วยเหลือ ความสขใจ และความรักใคร่
 จะกระตุ้นให้เด็กประพฤติในทางที่สังคมยอมรับ เด็กที่ไม่
 ต้องฟังคนอื่นจะขาดการกระตุ้นนี้

ความเป็นเพื่อน เด็กจะแสดงความเป็นเพื่อนด้วยความต้องการที่จะทำ
 และทำร่วมกับคนอื่นรวมทั้งการแสดงออกซึ่งความรักใคร่
 ต่อกัน

ความไม่เห็นแก่ตัว เด็กที่มีโอกาสและได้รับการชักจูงให้แบ่งปันสิ่งที่ตนมีและเด็กที่ไม่ถูกตามใจจนเสียเด็ก จะเรียนรู้ถึงการคิดถึงใจคนอื่นและทำเพื่อคนอื่นมากกว่าที่จะคิดถึงความรู้สึกของตนและของที่ตนมี

การเลียนแบบ เด็กจะพัฒนานิสัยซึ่งจะช่วยเพิ่มการยอมรับของกลุ่มถ้าเด็กได้เลียนแบบผู้ที่เป็นที่ยอมรับของกลุ่ม

พฤติกรรมความผูกพัน เด็กจะถ่ายโยงรูปแบบของพฤติกรรมความผูกพันให้แก่อื่นและสร้างความสัมพันธ์กับผู้อื่นจากพื้นฐานที่เด็กได้รับในวัยทารกซึ่งเป็นช่วงที่ไคพัฒนาความผูกพันที่อบอุ่นและเต็มไปด้วยความรักต่อมารดาหรือผู้ที่แทนมารดา

รูปแบบพฤติกรรมที่ไม่เข้ากับสังคม (Unsocial Behavior)

การคัดค้าน การคัดค้านคือการต่อต้านต่อความกดดันจากผู้อื่นให้ประพฤติในแนวใดแนวหนึ่ง จะเริ่มเกิดขึ้นในช่วง 2 ปี จนถึงอายุ 3 - 6 ปี การแสดงออกทางร่างกาย และจะค่อย ๆ เปลี่ยนเป็นการปฏิเสธด้วยวาจาเมื่อเด็กได้รับการขอร้องหรือบอกให้ทำสิ่งใดสิ่งหนึ่ง

การก้าวร้าว คือการกระทำที่แท้จริงหรือชมชของ ความเกลียดชัง ปกติแล้วจะไม่เกิดขึ้นเพราะคนอื่นขมขื่น เด็กอาจแสดงอาการก้าวร้าวออกทางร่างกายและวาจาโจมตีผู้อื่น ที่มักจะเด็กกว่าตน

การทะเลาะวิวาท คือการโต้เถียงกันอย่างโกรธเคือง ซึ่งมักเริ่มต้นด้วยการที่มีคนหนึ่งเป็นผู้เริ่มก่อ การทะเลาะวิวาทต่างจากการก้าวร้าวคือ หนึ่ง จะเกี่ยวข้องกับคนตั้งแต่สองคน

ขึ้นไป ในขณะที่ความก้าวร้าวขึ้นอยู่กับการกระทำของแต่ละคน สอง การทะเลาะวิวาทจะมีฝ่ายหนึ่งซึ่งทำหน้าที่ป้องกันตัว ในขณะที่ความก้าวร้าวมีบทบาทเป็นการรุกราน การยั่วเย้าและรังแก การยั่วเย้าเป็นการโจมตีทางวาจา ขณะที่การรังแกเป็นการโจมตีทางร่างกาย ในทั้งสองกรณีผู้โจมตีจะเกิดความพอใจในการเห็นความทุกข์ และความพยายามที่จะตอบโตของผู้ถูกรังแก

พฤติกรรมมีอำนาจ มีแนวโน้มที่จะมีอำนาจเหนือผู้อื่น หรือที่เรียกว่า ลักษณะ "เจ้านาย" พฤติกรรมนี้ถ้าได้รับการชักนำไปในทางที่ถูกต้องจะเพาะเป็นนิสัยของความเป็นผู้นำ แต่โดยปกติแล้วจะไม่ใช่และจะนำไปสู่การคัดค้านจากกลุ่ม

การยึดตัวเองเป็นศูนย์กลาง เด็กเกือบทุกคนจะยึดตัวเองเป็นศูนย์กลางในแง่ที่ว่ามักจะมีแนวโน้มในการคิดและพูดเกี่ยวกับเรื่องของตนเอง ลักษณะนี้จะลดลง คงที่ หรือเพิ่มขึ้นขึ้นอยู่กับการที่เด็กจะรู้สึกว่าทำให้เขาไม่เป็นที่นิยมชมชอบของเพื่อน และอยู่ที่ว่าเด็กอยากจะเป็นที่นิยมชมชอบของคนอื่นเพียงใด

ความอคติ พื้นฐานของความอคติได้รับการสะสมไว้ตั้งแต่วัยเด็กเล็ก เมื่อเด็กทราบว่าบางคนที่มีรูปร่างหน้าตาและพฤติกรรมที่แตกต่างไปจากตน และความแตกต่างเหล่านี้ถูกมองถือว่าเป็นสัญลักษณ์ของความค้อย

การแบ่งเพศ ในวัยนี้เด็กผู้ชายจะไม่แยกตัวไปจากเด็กผู้หญิง แต่จะเลี้ยง
เด็กหญิงและกิจกรรมที่ถือว่าเป็นกิจกรรมของเด็กหญิง¹

เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาพฤติกรรมทางสังคมของนักเรียน

ในการศึกษาพฤติกรรมทางสังคมของนักเรียนมีวิธีการศึกษาดหลายวิธี เช่น
จากการอ่านหนังสือ เอกสาร งานวิจัย จากการสังเกตพฤติกรรม และจากการเข้า
ร่วมทำกิจกรรมกับเด็ก แต่วิธีการสังเกตและการเข้าร่วมกิจกรรมกับเด็กจะทำให้
ได้รับความรู้และความเข้าใจเด็กมากกว่าวิธีอื่น² แต่จะต้องไม่มีการควบคุมเด็กที่
ทำการสังเกตหรือมีการควบคุมน้อยมาก³

การสังเกตเป็นวิธีการพื้นฐานที่ใช้ในการศึกษาเด็ก แต่การสังเกตจะมี
ความหมายมากยิ่งขึ้นถ้าผู้สังเกตได้ศึกษาถึงข้อมูลที่จะเป็นเงื่อนไขหรือเป็นแนวทางที่
นอกเหนือจากการเฝ้าดูเด็กอย่างเดียว และจะต้องมีการเก็บรวบรวมข้อมูลเกี่ยว
กับพฤติกรรมและพัฒนาการของเด็กด้วยการบันทึก ซึ่งจะช่วยให้มองเห็นรูปแบบ,
อันดับ และลำดับขั้นของพัฒนาการของเด็กได้⁴ เมดินนัส (Medinnus) ไทกลาว
ว่า การสังเกตพฤติกรรมของเด็กอาจจัดอันดับตามความประสงค์ในการศึกษาเพื่อ

¹Elizabeth B. Hurlock, Child Development, 5th ed.,
p. 238.

²Henry E. Draper and Mary Wanda Draper, Studying
Children : Observing & Participating (Illinois : Chas. A.
Bennett Co., Inc., 1977), p. 3.

³Gene R. Medinnus, Child Study and Observation Guide
(New York : John Wiley and Sons, Inc., 1976), p. 7.

⁴Henry E. Draper and Mary Wanda Draper, Studying
Children : Observing & Participating, pp. 3-9.

ตรวจสอบสมมุติฐานของการวิจัยจากทฤษฎีที่เกี่ยวกับพฤติกรรมของมนุษย์ได้ โดยเขาแบ่งการสังเกตออกเป็น 3 ประเภท คือ

1. การสังเกตตามธรรมชาติ (Naturalistic Observation) ใช้ศึกษากิจกรรมประจำวันและพฤติกรรมตามธรรมชาติทั่วไปของเด็ก
2. การสังเกตแบบมีการควบคุม (Controlled Approaches to Observation) เช่นควบคุมเวลา, ควบคุมตัวอย่าง, สถานการณ์ ใช้ศึกษาปฏิสัมพันธ์ของเด็กกับสิ่งแวดล้อม เพื่อบ่งบอกถึงคุณลักษณะของพฤติกรรมที่สามารถแสดงถึงลักษณะนิสัยของเด็ก และใช้เปรียบเทียบระหว่างกลุ่มเด็กได้ด้วย
3. การศึกษาจากเด็กคนอื่น (Other Child Study Methods) รวมทั้งการให้เด็กตอบแบบสอบถาม, ตรวจสอบบุคคลิกภาพ, การทดสอบทางจิตวิทยา และการสัมภาษณ์ ใช้ศึกษาข้อมูลได้หลายด้านคือ ทักษะ, ความสามารถด้านสติปัญญา, การแก้ปัญหาบุคคลิกภาพ และการเข้าใจเด็กโดยดูจากสิ่งแวดล้อมรอบตัวเด็ก¹

โคเฮนและสเตอร์น (Cohen and Stern) กล่าวว่า การสังเกตจะต้องสังเกตเด็กอย่างใกล้ชิดเพียงพอที่จะได้เห็นหรือได้ยินเด็กพูด แต่จะต้องไม่เข้าไปขัดจังหวะในการเล่นของเด็ก และบันทึกพฤติกรรมโดยไม่ให้เด็กรู้ตัวเพื่อไม่ให้พฤติกรรมเปลี่ยนแปลง²

¹Gene R. Medinnus, Child Study and Observation Guide, pp. 7-57.

²Dorothy H. Cohen and Virginia Stern, Observing and Recording the Behavior of Young Children (New York : Teachers Colledge, 1978), pp. 18-19.

ดังนั้นวิธีการศึกษาพฤติกรรมทางสังคมของนักเรียนในห้องเรียนที่เหมาะสมที่สุดก็คือ การสังเกตแบบมีการควบคุม เพื่อที่จะได้พฤติกรรมต่าง ๆ ที่ละเอียดครบถ้วนและเป็นตัวแทนของกลุ่มนักเรียนเพื่อการเปรียบเทียบต่อไป

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับพฤติกรรมทางสังคมของนักเรียน

มารี (Mary) ได้ศึกษาปฏิสัมพันธ์ของเด็กที่มีความสามารถในการเข้ากลุ่มเพื่อนในแง่ของความถี่ของพฤติกรรมและระยะเวลาของการปฏิสัมพันธ์, วิธีการเข้ากลุ่มเพื่อน, ความรู้สึกและวิธีการที่ไม่ได้ผลในการเข้ากลุ่มเพื่อน กลุ่มตัวอย่างเป็นเด็กอายุ 4 ปี จำนวน 40 คน เป็นชาย 20 คน และหญิง 20 คน วิธีการศึกษาใช้เทคนิคสังคมนิติ บันทึกพฤติกรรมขณะเด็กเล่นด้วยวิดีโอเทป คนละ 10 นาที แลวนำมาตีความ จากนั้นนำมาจัดเป็นประเภทพฤติกรรม ผลการวิจัยปรากฏว่า เด็กที่มีความสามารถในการเข้ากลุ่มเพื่อนมากกว่า มีปฏิสัมพันธ์มากกว่า และใช้เวลาในการปฏิสัมพันธ์ยาวนานกว่าเด็กที่มีความสามารถในการเข้ากลุ่มเพื่อนน้อย เด็กที่มีความสามารถในการเข้ากลุ่มเพื่อนจะใช้พฤติกรรมปฏิสัมพันธ์หลายวิธี และมีวิธีการที่เข้ากลุ่มแล้วไม่ได้ผล น้อยกว่าเด็กที่มีความสามารถน้อยกว่า และใช้พฤติกรรมทางบวกมากกว่า ส่วนเด็กที่มีความสามารถน้อยกว่าจะใช้วิธีการทางลบมากกว่า ไม่มีความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญของวิธีการที่ใช้ในการเข้ากลุ่มเพื่อนในแง่ของวิธีการทางลบกับวิธีการที่ไม่ได้ผล¹

---

¹Joan Mary, "Peer Interaction Competencies of Preschoolers Rated High or Low in Sociometric Status," Dissertation Abstracts International 41 (May 1981) : 4603-A.

ปี ค.ศ. 1976 วูด (Wood) ทำการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างการเป็นที่ยอมรับของสังคมกับการมีอำนาจในสังคมของนักเรียนระดับอนุบาล โดยใช้เด็กอนุบาลในโรงเรียนเอกชนจำนวน 25 คน เป็นกลุ่มตัวอย่างประชากร แยกเป็นเด็กชาย 15 คน และเด็กหญิง 10 คน ที่ใช้ภาษาพูดเดียวกันและเป็นคนระดับกลางเหมือนกัน การเก็บรวบรวมข้อมูลแยกเป็น 2 ส่วนคือ การมีอำนาจในสังคมได้จากการสังเกตพฤติกรรมเด็กแต่ละคนในช่วงที่เด็กเลือกทำกิจกรรมด้วยตนเอง รวมเวลาที่สังเกตคนละ 120 นาที ส่วนพฤติกรรมการเป็นที่ยอมรับในสังคมวัดจากการสัมภาษณ์โดยใช้รูปภาพเพื่อทำสังคมมิติเพื่อดูว่าเด็กเป็นที่นิยมชมชอบในกลุ่มเพื่อนหรือไม่ ผลการวิจัยพบว่า พฤติกรรมการมีอำนาจในสังคมสัมพันธ์กับพฤติกรรมการเป็นที่ยอมรับในสังคม คือ การเป็นผู้นำและทำตามในกลุ่มเพื่อน, การสวมบทบาทเล่นเป็นผู้ใหญ่, การแสดงออกทั้งรักเพื่อนและเป็นศัตรูกับเพื่อน, การแสดงความทากหมูใจต่อเพื่อน และการแสดงออกทั้งรักและเป็นศัตรูกับผู้ใหญ่ ส่วนพฤติกรรมที่ไม่มีความสัมพันธ์กันคือ การประจบผู้ใหญ่เพื่อให้เป็นที่ยอมรับ, การใช้ผู้ใหญ่เป็นทางทำให้เกิดอำนาจ และการแข่งขันกับกลุ่มเพื่อน¹

ดูลิตเติล (Doolittle) ทำการศึกษาวิจัยถึงความสัมพันธ์ระหว่างการจัดห้องเรียนกับพฤติกรรมของนักเรียนระดับอนุบาลที่เกิดขึ้น โดยการจัดกลุ่มตาม

- 1) กิจกรรมต่าง ๆ ที่จัดในห้องเรียน
- 2) การใช้พื้นที่
- 3) พื้นที่ที่ใช้จัดกิจกรรม
- 4) การสำรวจที่สำหรับวัสดุอุปกรณ์และกิจกรรมเฉพาะอย่าง วิธีศึกษาใช้การสังเกต

¹Helen Louise Wood, "The Relationship between Sociometric Status and Competence in Kindergarten Children," Dissertation Abstracts International 37 (February 1977) : 4837-A.

นักเรียน 16 คนที่เป็นกลุ่มตัวอย่างในการเล่นอิสระเป็นเวลา 2 สัปดาห์ก่อนและ
 หลังการจัดห้องเรียนใหม่ (การจัดห้องเรียนใหม่ได้จากการ 1) ตรวจสอบ
 จำนวนผู้ใช้พื้นที่ต่าง ๆ แต่ละพื้นที่ 2) ปรับหรือจัดที่ว่างใหม่ 3) จัดส่วนต่าง ๆ
 สำหรับพื้นที่ 4) จัดเปลี่ยนแปลงให้เหมาะสมถูกหลัก) ขณะสังเกตจดบันทึกพฤติกรรม
 และกิจกรรมที่เด็กแต่ละคนทำ ลงในแผนที่ห้องเรียน พฤติกรรมที่พบก่อนจัดห้องเรียน
 ใหม่ คือ การก้าวร้าว, การรับความช่วยเหลือจากครู, การเล่นแบบต่างคนต่าง
 เล่น (Parallel Play), การจัดเตรียมอุปกรณ์, การเก็บอุปกรณ์, การวิ่ง,
 การใช้อุปกรณ์อย่างเหมาะสม, การใช้อุปกรณ์อย่างไม่เหมาะสม, การทำลาย
 อุปกรณ์, การไม่เข้าไปเกี่ยวข้องกับคนอื่น และการไปหาเพื่อน แบบของกิจกรรม
 ที่พบคือ ชุคคิน, เล่นละคร, วาด-ตัด-ปะ-เขียน, ตอรูป, ป้ายปืน, ก่อสร้าง,
 เล่นกินอาหารแบบสร้างสรรค์, เกมส, เล่นรูปสัตว์, คุกกี้หนังสือ, ฟังเทป และเล่น
 เป็นช่างไม้

ภายหลังจากการเปลี่ยนแปลงห้องเรียนใหม่ปรากฏว่า 1) เลี้ยงรบ
 กวนน้อยลง 2) มีการเล่นแบบร่วมมือกันมากขึ้น 3) มีการจัดเตรียมอุปกรณ์มาก
 ขึ้น 4) การเก็บอุปกรณ์หลังการเล่นมากขึ้น 5) การใช้อุปกรณ์เหมาะสมมากขึ้น
 6) การไม่เข้าไปพัวพันเกี่ยวข้องกับคนอื่นน้อยลง 7) การไปหาเพื่อนลดลง 8)
 มีการรวมกิจกรรมเข้าด้วยกัน 9) มีการกระจายอำนาจเด็กไปทั่วห้องมากขึ้น
 10) ใช้พื้นที่เล่นละครมากขึ้น และพบว่าไม่มีความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญเกี่ยวกับ
 1) พฤติกรรมก้าวร้าว 2) การช่วยเหลือครู 3) การวิ่ง 4) การเล่นคนเดียว
 และ 5) การเล่นแบบต่างคนต่างเล่น สรุปได้ว่า มีความสัมพันธ์กันระหว่างสิ่งแวด
 ล้อมทางกายภาพภายในห้องเรียนกับพฤติกรรมของเด็ก ซึ่งชี้ให้เห็นได้จากการ
 เปลี่ยนแปลงพฤติกรรม 10 พฤติกรรม และที่พบนอกเหนือจากนี้แสดงให้เห็นว่า

1) การใช้พื้นที่ในกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับหนังสือมีมากขึ้น 2) มีการร่วมมือกันมากขึ้น
ในการเล่นเกม¹

ซาโลมี (Salome) ได้วิจัยถึงความแตกต่างของปฏิสัมพันธ์ทางสังคมของเด็กปฐมวัยระหว่างเด็กหญิงกับเด็กชายในแง่ของ 1) วิธีการที่ใช้ในการเข้ากลุ่ม 2) วิธีการที่ใช้ในการรวมกับเด็กอื่นเป็นกลุ่ม และ 3) การมีส่วนร่วมเล่นในกลุ่ม ตัวอย่างประชากรเป็นเด็กอายุ 4 - 5 ปี จำนวน 30 คน เป็นชายและหญิงเท่ากัน เขาได้สังเกตพฤติกรรมในขณะที่เด็กเล่นกับกลุ่มเพื่อนครั้งละ 10 นาที โดยสังเกตเด็กทีละคน รวมเวลาที่สังเกตคนละ 70 นาที ตลอดเวลา 5 สัปดาห์ ขณะสังเกตจะบันทึกเสียงแล้วนำไปวิเคราะห์พฤติกรรม ผลการวิจัยพบว่า ไม่มีความแตกต่างระหว่างเด็กหญิงกับเด็กชายใน 1) วิธีการที่ใช้ในการเข้ากลุ่ม 2) วิธีการรวมกับเด็กอื่นเป็นกลุ่ม 3) การมีส่วนร่วมเล่นในกลุ่มซึ่งมี 6 แบบ คือ Associative sharing, Cooperative sharing, Associative asserting, Cooperative asserting, Associative helping และ Cooperative helping²

---

¹Harriet Doolittle, "The Effect on Children's Behavior or a Change in the Physical Design of a Kindergarten Classroom," Dissertation Abstracts International 41 (November 1980) : 1940-A.

²Esther Salome, "Play with Peer : A Comparison of the Social Interaction of Preschool Girls and Boys," Dissertation Abstracts International 40 (September 1979) : 1349-A.

จากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องดังกล่าว ผู้วิจัยได้นำมาเป็นความรู้
ความเข้าใจพื้นฐานเกี่ยวกับสภาพการณ์ในห้องเรียนระดับปฐมวัย การสร้างเครื่องมือ
และการเก็บรวบรวมข้อมูลพฤติกรรมปฏิสัมพันธ์ระหว่างครูกับนักเรียน และพฤติกรรม
ทางสังคมของนักเรียนดังจะได้อธิบายต่อไปในบทที่ 3